

ИЗПРАВЯ ЛИ АТЛАС РАМЕНЕ?*

Айн Ранд

Както показва заглавието на тази беседа, темата е: връзката между събитията, представени в моя роман „Атлас изправи рамене“, и действителните събития в днешния свят.

Или, ако облека въпроса във форма, в която често са ми го задавали: “Дали „Атлас изправи рамене” е пророчески роман, или исторически?”

На втората част на въпроса като че ли дава отговор първата: ако някои вярват, че „Атлас изправи рамене” е исторически роман, това означава, че той е бил успешно пророчество.

Истината по този въпрос може най-добре да се изрази така: макар политическите аспекти на „Атлас изправи рамене” да не са нито негова централна тема, нито главна цел, моето отношение към тези аспекти през годините, в които писах романа, се съдържаше в едно кратко правило, което формулирах за себе си: “*Целта на тази книга е направи така, че да не стане пророческа.*”

Книгата излезе през 1957 г. Оттогава насам съм получила много писма и съм чула множество коментари, които по същество се свеждаха до следното: “Когато прочетох за пръв път, си помислих, че преувеличавате, но след това внезапно осъзнах – както четях вестниците – че нещата, които се случват днес по света, са съвсем същите като събитията в книгата.”

И те наистина са. Та дори и по-лоши.

Днешното състояние на света, днешните политически събития, предложения и идеи са толкова гротескно ирационални, че нито аз, нито който и да е друг писател може изобщо да ги претвори в художествена проза: никой не би повярвал. На един писател подобно нещо не би се разминало безнаказано; само политикът може да си въобразява, че ще се измъкне.

Политическите аспекти на „Атлас изправи рамене” не са негова главна тема, те са една от последиците от главната му тема. А темата е: *ролята на ума в човешкото съществуване*, и – като естествена последица – представянето на нов етичен кодекс, моралът на рационалния личен интерес.

Разказът в „Атлас изправи рамене” показва какво се случва със света, когато хората на ума – творците и новаторите във всеки вид рационално начинание – започнат да стачкуват и изчезнат в знак на протест срещу алтруистично-колективисткото общество.

В „Атлас изправи рамене” има два ключови абзаца, които представят сбито смисъла на книгата. Първият са думи на Джон Голт:

Има само една разновидност хора, които никога в човешката история не са стачкували. Всички останали видове и категории са преставали да работят, когато си поискат, и са отправяли към света своите изисквания, заявявайки, че са незаменими - всички, освен хората, които са носели света на плещите си, поддържали са живота в него, като единствена отплата са търпели мъки, но никога не са изоставяли човешкия род. Е, дойде и техният ред. Нека светът да открие кои са, какво правят и какво става, когато откажат да действат. Това е стачката на хората на ума, госпожице Тагарт. Сега стачкува умът.

Вторият абзац, който обяснява заглавието на романа, гласи:

– Господин Риърдън – каза Франциско с тържествено спокоен тон, ако видехте Атлас, великанът, който държи света на плещите си, ако видехте, че стои, а кръвта се стича по гърдите му, краката му се подкосяват, ръцете му треперят, ала той все така се мъчи със сетни сили да държи света високо, и колкото повече се напруга, толкова повече светът тегне на раменете му, какво бихте му казали да направи?

– Ами... не знам. Какво... би могъл да направи? А *вие* какво бихте му казали?

– Да отпусне рамене.

* Лекция, изнесена в Бостън на 19 април 1964 г. Публикувана в “Обджективист Нюзлетър”, август 1964 г.

Историята в „Атлас изправи рамене“ представя конфликта между двама фундаментални антагонисти, две противоположни философски школи, два противоположни мирогледа. Като начин да ги назова сбито ще ги наричам “оста разум-индивидуализъм-капитализъм” срещу “оста мистицизъм-алтруизъм-колективизъм”. Разказът демонстрира, че основният конфликт на нашата епоха *не е* просто политически; че господстващата философия на нашата епоха не е заразен бунт срещу разума; че така нареченото преразпределение на богатството е само повърхностна проява на оста мистицизъм-алтруизъм-колективизъм; че реалният характер и подълбинното, основното значение на тази ос е *насочено срещу човека, срещу разума, срещу живота*.

Смятате, че преувеличавам?

Докато пишех „Атлас изправи рамене”, а и след това, аз събирах материали в една папка, която формално би трябвало да се нарича “Папка за проучвания или документация”. Но за себе си аз я наричах “Папката на ужасите”. Нека цитирам няколко извадки от нея.

Ето един пример за днешната идеология от семинар на бивши възпитаници на Уеслеан Юнивърсити под надслов “Съмнението в разума”, проведен през юни 1959 г.

Вероятно в бъдеще разумът ще престане да бъде важен. Вероятно във време на беда хората ще се обръщат не към човешката мисъл, а към човешката способност да се понасят страдания. Не университетите с техните мислители, а местата и хората в беда, обитателите на приютите и концентрационните лагери, безпомощните бюрократи и безпомощните войници в окопите – това ще бъдат онези, които ще хвърлят светлина върху пътя на хората, ще превръщат наученото от него по време на бедата в нещо съзидателно. Може би ние навлизаме в нова епоха. Може би наши кумири не са титани на ума като Исак Нютон или Албърт Айнщайн, а жертви като Ане Франк, които ще ни покажат чудо, по-велико от мисълта. Те ще ни научат как да търпим – как да творим добро наред с злото, и как да обичаме пред лицето на смъртта. Но ако това се случи, университетът пак ще има своето място. Дори и интелигентът може да бъде пример за творческо страдание.

Смятате, че това е рядко изключение, нетипична крайност? На 4 януари 1963 г. в сп. “Тайм” излиза следният журналистически материал:

“Цялостното представяне в обществото”, а не само умът и оценките, трябва да влезе сред критериите за прием в най-добрите колежи, заявява Лесли Р. Севърингхаус, директор на Хавърфорд Скул недалеч от Филадельфия. В “Списание на Асоциацията на съветниците за прием в коледжите” той предупреждава за опасността от “високо интелегентни, агресивни, изпълнени с лична амбиция и социално незаинтересовани и безучастни егоисти”. Тъй като тези загрижени само за себе си умни студенти не могат “да предложат много нито сега, нито по-късно”, коледжите трябва да бъдат готови да приветстват и други добри качества. “Кой казва, че интелигентността и мотивираната работа изчерпват измеренията на добродетелите? Социалната ангажираност не е ли аспект на отличната работа? Не е ли вълнуващо да откриеш кандидат, който вярва, че ”никой не живее само за себе си” А дарбата да си водач? Почтеността? Способността да споделяш не само идеи, но и приятелството? Можем ли да не вземаме под внимание енергията на духа? Защо да пропускаме сътрудничеството с другите за добри каузи, дори когато човек жертва донякъде собствените си академични постижения? Ами добротата и почтеността?” Никое от тези неща не се отчита при оценяването в коледжите, възмушава се Севърингхаус. “Самите колежи трябва да вярват в потенциала на подобни млади хора”.

Помислете над смисъла на това. Случи ли се тежка болест да сполети съпруга, съпругата или детето ви, с какво ще ви помогне “социалната ангажираност” или “добротата” на лекаря, ако лекарят е жертвал “собствените си академични постижения”? Ако страната ни бъде заплашена от ядрено унищожение, от какво ще зависи животът ни – от *интелигентността* и *амбицията* на нашите учени, или от “енергията на духа им” и “способността да споделят приятелство”?

Аз самата не бих сложила подобни думи в устата на персонаж и от най-неправдоподобен сатиричен фарс – за мен подобно нещо би било твърде абсурдна гротеска, но въпреки това те се изричат, слушат и обсъждат *serioзно* в едно уж цивилизовано общество.

Смятате, че подобен род теории няма да имат резултати в практиката? Ето един цитат от броя на “Рочерстър Таймс Юниън” от 18 февруари 1960 г., от статия, озаглавена “Свършват ли се талантите ни?”

Свършват ли се талантите в нашата велика страна?

В този исторически момент, когато Русия и Съединените щати водят “двубой на живот и смърт”, може ли страната ни да изостане поради липса на интелект?

Докторът на науките Хари Лайънъл Шапиро, завеждащ отдела по антропология в Американския музей по естествознание в Ню Йорк Сити, казва: “Съществува растящо безпокойство, все още стаено... че запасът от интелект е на свършване.”

Медицинското съсловие, казва той, е “дълбоко загрижено” във връзка с това. Изследвания са показали, че днешните студенти по медицина, ако се съди по оценките им, се представят по-зле от колегите си отпреди едно десетилетие.

Някои медици са склонни да хвърлят вината за това върху престижа и финансовата привлекателност на други професии в днешната космическа ера – в областта на инженерството и в други технологични сфери.

Но, твърди д-р Шапиро, “изглежда всички се оплакват от това.”

Антропологът изнесе беседа пред група автори на научно-популярни книги в Ардсли-он-Хъдсън. Същата тази група за две седмици е изслушала около 25 учени, и е чула една и съща жалба от инженери, физици, метеоролози и много други.

Тези учени, видни представители в своите области, смятат този проблем за далеч по-важен от необходимостта от повече пари.

Д-р Уилям О. Бейкър, вицепрезидент по развойната дейност на “Бел Телефон Лабораторис” в Мъри Хил, щата Ню Джързи, един от най-големите учени в страната, каза, че са нужни повече изследвания – но те няма да бъдат резултат от повече пари.

“Всичко зависи от идеите – казва той – може да не са много, но трябва да са нови.”

Д-р Бейкър твърди, че Националният институт по здравеопазване непрекъснато увеличава субсидиите за него, но резултатите от работата остават на същото ниво, “та дори и спадат”.

Юджийн Коун, директор за връзки с обществеността на Американското дружество на физиците казва, че “първокласните умове, които идват във физиката, далеч не са достатъчни”.

Д-р Сидни Инграм, вицепрезидент на Комисията за управление на работната сила казва, че това положение “е абсолютно уникално в историята на Западната цивилизация”.

Тази журналистическа тема не получи никаква публичност в нашата преса. Тя отразява първите симптоми на безпокойство по отношение на положение, което все още може да се скрие от широката публика. Но във Великобритания същото положение е станало толкова явно, че вече не може да бъде прикривано и се обсъжда на първите страници във вестниците. Британците са му измислили и име: “изтичане на мозъци”.

Нека ви припомня впрочем, че в „Атлас изправи рамене” Джон Голт заявява по отношение на стачката: “Планомерно и умишлено направих това, което в цялата история е било правено негласно”. И той изброява различните начини, по които са били погубвани изключителните хора, по които интелектът е стачкувал срещу тиранията *психологически*, изоставяйки всяко мистично-алтруистко-колективистко общество. Може би помните и описанието, което Дагни прави на Голт преди да се запознае с него, а по-късно той го повтаря пред нея: “Мъжът, който източва мозъците по света.”

Не, не искам да кажа, че британците са плагиатствали моите думи. Много по-важно е, че *не са го сторили*; несъмнено повечето от тях не са чели „Атлас изправи рамене”. Важното в случая е, че те се сблъскват със – и се мъчат да назоват – същото явление.

Ето един цитат от материал в “Ню Йорк Таймс” от 11 февруари 1964 г.:

Лейбъристката партия призовава правителството да възложи проучване на емигрирането на британски учени в Съединените щати, проблем, известен тук като “изтичане на мозъци”. Това действие на лейбъристите [...] дойде след като стана ясно, че проф. Иън Буш и неговият изследователски екип напускат Бирмингамския университет и отиват да работят във Фондацията за експериментална биология “Уорчестър” в Шрусбъри, Масачусетс.

Проф. Буш, който е 35-годишен, оглавява катедрата по физиология в Бирмингам. Екипът му от девет учени работи върху медикаментозното лечение на душевни заболявания.

Днес стана известно, че водещият физик проф. Морис Прайс и един от най-добрите учени патолози, провеждащи изследвания върху рака – д-р Ленард Уайс, ще приемат постове в Съединените щати...

Том Далиъл, говорител на лейбъристите по въпросите на науката, ще попита дали премиер-министърът сър Алек Дъглас-Хоум ще назначи кралска комисия, която “да анализира целия проблем с образованието, набирането и задържането на научни работници на служба във Великобритания”...

Решението на проф. Буш бе определено като “трагично” от сър Джордж Пикъринг, президент на Британската медицинска асоциация. По неговите думи професорът е “най-блестящият ученик, който съм имал, и един от най-гениалните хора, които познавам”.

От “Ню Йорк Таймс”, на 12 февруари:

Шумът във връзка със загубата на Великобритания на даровити учени се усили днес, когато изтъкнат учен в областта на теоретичната физика каза, че заминава за Съединените щати.

Д-р Джон Антъни Попъл, ръководител на отдела по основи на физиката в Националната лаборатория по физика обяви, че след около месец се мести в Технологичния институт “Карнеги” в Питсбърг.

Следобедните вестници съобщиха с големи заглавия за това преместване, тринайсетом поред от уикенда насам. Заглавието на първа страница в един от вестниците гласеше: “Още един изтече”.

От “Ню Йорк Таймс” на 13 февруари:

С обявяването днес на предстоящото заминаване на поне още петима учени от Великобритания, страната с нова тревога се зае да търси причините за тази емиграция.

В материала се споменават двама от заминаващите учени: д-р Рей Гилери, 34-годишен доцент по анатомия в Юнивърсити Колидж в Лондон, и д-р Ерик Шутър, на 39 г., доцент по биохимия също от Юнивърсити Колидж.

Цитат от “Ню Йорк Таймс” от 16 февруари:

След като във Великобритания се надигна тревога от масовото емигриране на британски учени, страната отново търси причините за това и настоява за вземането на мерки...

“Изтичането на мозъци”, както наричат тук заминаването на учени, не е ново явление за Великобритания. От десетилетия чуждестранни университети и други институции за образование и изследвания, особено в Съединените щати, привличат даровити учени от Великобритания.

Според проучване, обнародвано от Асоциацията на университетските преподаватели, през последната академична година Великобритания е загубила 160 старши университетски преподаватели, като 60 от тях са отишли в САЩ...

Британските учени с новопридобита докторска степен напускат страната непрекъснато с темп от поне 140 души годишно, според миналогодишен доклад на Кралското общество. Това са приблизително 12 процента от всички доктори на науките в страната...

В повечето случаи учените, които заминават за постоянно, обясняват, че средствата, предоставяни за изследователско оборудване и персонал в Съединените щати, са несравнимо повече от тези у дома.

Някои откровенно признават, че са привлечени от заплатите, два-три пъти по високи от тези във Великобритания, както и от по-високото по тяхна преценка цялостно признание в Съединените щати за научната работа и постижения.

Други се оплакват от недостига на старши длъжности в университетите, от административната джунгла във Великобритания, през която трябва да се прокарат субсидиите за изследвания, и от това, което те наричат „злият контролиращ пръст на финансовото министерство във всички университетски субсидии”.

Какви интелектуални аргументи се предлагат на учените като стимул да останат, и какви практически мерки се лансират? Куинтин Хог, министър на образованието и науката, “апелира към патриотизма на учените да останат у дома. “Най-добре от всичко е да бъдеш британец” – каза той.” В по-предишен материал (“Ню Йорк Таймс”, 31 октомври 1963 г.) пише, че “доклад, изготвен от комисия, начело на която е сър Бърк Тренд, министър от кабинета, призовава за преобразуване на модела на британската гражданска наука и за даването на *по-голяма власт* на министъра на науката”. [Курсивът е мой. - А. Р.]

Разбира се, съществува значително негласно и гласно негодувание срещу американските пари и едър бизнес, които изглежда според британците са най-виновни за бягството на талантливите им учени.

Искам сега да насоча вниманието ви към два значими факта: възрастта и професионалната област на учените, споменати поименно в тези материали. Повечето от тях са трийсетинагодишни; повечето от тях са свързани с теоретичната медицина.

Социализираното здравеопазване е една от утвърдените институции в британската политическа система. Какво бъдеще биха могли да постигнат блестящите младежи в условията на социализирано здравеопазване? Сами си направете изводите какви са причините за “изтичането на мозъци”, какво ще е благосъстоянието на онези, останали в социалната държава, и каква е ролята на ума в съществуването на човека.

Следващия път, когато чуете и прочетете доклади за успеха на социализираното здравеопазване във Великобритания и в другите социални държави в Европа – доклади, направени от повърхностни, вторачени в конкретното умове, които не виждат отвъд настоящето, и които заявяват, че не наблюдават никаква промяна в съзнателната ефективност на семейните лекари, спомнете си, че изворът на ефективността, познанията и силата на семейните лекари се крие в лабораториите по теоретична медицина, и че този извор пресъхва. *Това* е реалната цена, която страната плаща за социализирано здравеопазване – цена, която не фигурира в балансите на държавните плановици, но не след дълго ще се прояви в реалността.

Понастоящем ние изоставяме зад Великобритания по пътя към колективистката бездна – но не изоставяме особено много. През последните години в нашите вестници се появяват тревожни материали за състоянието на приема в медицинските университети. Имаше време, в което за тези учебни заведения се явяваше много по-голям брой кандидати, отколкото бяха наличните места, и само най-способните от тях, с най-високите оценки, имаха шанс да влязат. Днес броят на кандидатите в медицинските университети пада, и според някои данни скоро ще бъде *по-малък* от бройките, отпуснати за прием.

Да помислим за разрастването на социализираното здравеопазване в цяла Европа, да помислим за плана “Медикеър” в САЩ, да помислим за стачката на канадските лекари в Саскачеван и за неотдавнашната стачка на лекарите в Белгия. Да помислим за факта, че във всеки от тези случаи преобладаващото мнозинство от лекарите се бори срещу социализирането, и че моралният канибализъм на привържениците на социалната държава без колебание ги превръща насила в роби под дулото на оръжие. Картината беше особено красноречива в Белгия, където хиляди лекари тръгнаха да бягат от страната, без да поглеждат назад, а уж “хуманното” правителство прибягна до насилствена, нацистка по своя характер милитаристична мярка *да мобилизира лекарите в армията*, за да ги принуди да се върнат да практикуват.

Помислете за всичко това - и после прочетете думите на д-р Хендрикс от „Атлас изправи рамене” – хирургът, който започва стачка в знак на протест срещу социализираното здравеопазване: “Често съм се чудил на самодоволството, с което тези хора заявяват правото си да ме поробят, да контролират работата ми, да ме насилват, да петнят съвестта ми, да смазват ума ми. На какво си мислят, че разчитат, като легнат на операционната маса да ги оперирам?”

Това е въпросът, който трябва да се зададе по отношение на алтруистичните поробители в Белгия.

Следващия път, като чуете дискусия за “Медикеър”, помислете за бъдещето – и особено за бъдещето на децата си, които ще живеят по време, когато най-добрите съществуващи умове вече няма да избират попрището на медика.

Рагнар Данескьолд, пиратът в „Атлас изправи рамене”, казва, че се бори срещу “идеята, че нуждата е свещен идол, който иска човешки жертвоприношения; че нуждата на едни е ножът на гилотината, надвиснал над други; и че способностите ни се простират дотам, докдето стига страхът ни, така че успехът ще сложи главата ни на дръвника, а провалът ще ни даде правото да дръпнем връвта”. *Това* е същността на морала на алтруизма: колкото по-голямо е постижението на някого и колкото повече обществото се нуждае от него, толкова по-лошо е отношението към него и толкова повече се приближава той към статута на жертвено животно.

Бизнесмените, които ни осигуряват средства за препитание с помощта на работни места, механизми за пестене на труда, модерни удобства, все по-висок стандарт на живот, са хората, най-пряко и неотложно необходими на обществото. Те станаха първите жертви – мразени, клеветени, заклеймявани, експлоатирани жертвени агнеци на оста мистицизъм-алтруизъм-колективизъм. След тях е ред на лекарите; именно защото работата им е толкова жизненоважна и толкова необходима, сега лекарите стават мишена на атаките на алтруистите по цял свят.

А що се отнася до настоящото положение на бизнесмените, нека спомена следното. След като завърших „Атлас изправи рамене”, аз изпратих ръкописа във вид на коректура на един жп специалист, за да свери техническите подробности. Първият въпрос, който ми зададе той, след като бе прочел книгата, беше: “Съзнавате ли, че всички закони и наредби, които вие сте измислили, вече фигурират в нашите устави и правилници?” “Да – отговорих аз, съзнавам.”

И именно това бих искала да осъзнаят моите читатели.

В романа си аз превърнах тези въпроси в абстракции, които изразяваха *същността* на държавния контрол и на етатисткото законодателство във всяко време и във всяка страна. Но принципите на всеки законов акт и на всяка наредба, представени в „Атлас изправи рамене” – като например “Закона за изравняване на възможностите” или “Наредба 10-289” – могат да се открият, при това в по-сурова форма, в нашите *антимонополни закони*.

В това натрупване на необективни, неопределими, неподлежащи на оспорване устави, ще откриете всевъзможни варианти за наказване на способните за това, че са способни, за наказване на успелите за това, че са успели, за жертване на съзидателния гений в името на нуждите на завистливата посредственост. Ще откриете закони за: насилствено раздробяване на големи компании или “отцепване” на филиали (както в моя “Закон за изравняване на възможностите”); задължаването на съществуващите концерни да предоставят на новонавлизащи фирми свои съоръжения, за чието създаване са нужни години; задължителното лицензиране или направо конфискуване на патентите; и на всичкото отгоре – задължаване на жертвите *да обучават* конкурентите си как да използват тези патенти.

Единственото, което стои между нас и равнището на социална дезинтеграция, обрисувано в „Атлас изправи рамене”, е фактът, че етатистите все още не смеят да налагат антимонополните закони в пълната им сила. Но тази сила съществува – и вие можете да видите как все по-широко им прилагане се усилва година след година.

Сега обаче можете да помислите, че “Планът за унифициране на железните пътища”, и “Планът за унифицирането на стоманодобива”, които аз въвеждам към края на „Атлас изправи рамене”, нямат аналог в реалния живот. И аз си мислех така. Измислих ги като ход, продиктуван от логиката на събитията, за да илюстрирам последните етапи от краха на едно общество. Тези два плана бяха типични колективистки похвати за подпомагане на по-слабите членове на даден отрасъл за сметка на по-силните, като последните са принуждавани да внасят ресурсите си в общ фонд. Мислех, че тези планове бяха поизпреварили времето ни.

Оказа се, че греша.

Ето цитат от вестникарски материал от 17 март 1964 г.:

Трите телевизионни мрежи бяха помолени от федералното правителство да обмислят експериментален план, според който всяка от тях да предоставя поред част от своите предавания на съществуващи или нови телевизионни станции, които може да действат в неизгодна конкурентна позиция...

Друго предложение, също предложено за обсъждане от Федералната комисия [по комуникациите], би принудило някои станции, понастоящем обединени в една мрежа, да приемат присъединяване към друга верига.

Предложенията, които по своята същина призовават "имащите" в телевизионната индустрия да помогнат на "нямащите", породиха през уикенда енергични възражения от страна на Кълъмбия Бродкастинг Систъм...

Идеята, залегнала в предложенията на Федералната комисия, е да се подкрепят съществуващите станции на ултракъси вълни, и да се поощри появата на нови станции, като им се гарантират програмни ресурси, които биха привлекли публика. Повечето рекламодатели обикновено предпочитат по-мощните станции...

Според спорните предложения общият фонд на програмите ще се раздели между две станции на къси и една на ултракъси вълни.

Фалшивото оправдание за тези предложения е желанието да се поправи "конкурентното неравновесие".

А сега да разгледаме днешното положение в сферата на работната сила.

В „Атлас изправи рамене“ аз показвах, че във време на остър недостиг на транспорт поради недостиг на двигателна сила, релсови пътища и гориво, на железниците в страната е било наредено да пускат по-къси влакове с по-ниска скорост. Днес, във време, когато железопътните компании загиват, като повечето от тях са на ръба на фалита, профсъюзите в този бранш настояват за запазването на практиката да се намалява работното време, за да не се стига до уволнения (тоест да се запазват безполезни, ненужни работни места), и на остарели работни методи и правила за заплащане.

Коментарите в пресата по този въпрос са смесени. Но една статия заслужава специално внимание; тя излиза в "Стар Хералд" в Камдън, Ню Джързи, на 16 август 1963 г. и ми бе изпратена от почитател.

Онези, които правят пари, мощните бизнес лидери на Америка, не успяха да разберат, че просперитетът може да не е хуманен. Те не успяха да разберат, че хората са по-важни от печалбите...

Амбицията и стремежът към печалба са нещо добро. Те подтикват човека към все по-големи постижения. Но те трябва да бъдат съчетани с грижа за обществото и неговите членове. Те трябва да се забавят с оглед на нуждите на хората...

Такива мисли ни тревожат, когато разсъждаваме за задънената улица с железопътните компании. Надавайки като боен вик възгласа "Намаляване на работното време!", мениджърите на тези компании настояваха за съкращаването на десетки хиляди работни места [...] работни места, на които се крепят домакинства [...] работни места, които означават разликата между чувството за достойнство и за безполезност... Преди да гласувате с "да" за такъв болезнен прогрес, представете си, че вашият съпруг, брат или баща е един от хората, определени да бъдат пожертвани пред олтара на прогреса. Според нас е далеч по-добре правителството да национализира железопътните компании и да предотврати друга човешка катастрофа по еднопосочния път към трупането на печалба за сметка на хората.

Не е посочено кой е автор на тази статия, но моят анонимен почитател е написал с молив печатните букви: "От Юджийн Лоусън???"

Този вид "хуманно" отношение не е насочено срещу печалбите, а срещу постиженията; не е насочено срещу богатите, а срещу *компетентните*. Мислите ли, че единствените жертви

на оста мистицизъм-алтруизъм-колективизъм са неколцина изключителни хора на върха на социалната пирамида, шепа мъже, притежаващи финансов и интелектуален гений?

Ето една стара изрезка от моята “Папка на ужасите”, вестникарски материал отпреди години:

Днес Великобритания е разбунена от историята на млад миньор, който напуска работа, за да предотврати стачката на 2000 миньори в Донкастър.

Алан Булмър, на 31 г., влязъл в конфликт със своите колеги, когато свършил седмичната си задача три часа по-рано от определения час. Вместо да скръсти ръце през тези три часа, той започнал нова порция работа.

Над 2000 миньори свикаха събрание миналата неделя, за да протестират срещу твърде усърдната му работа. Те настояха той да бъде понижен за три месеца, и седмичната му надница да бъде намалена от 36 на 25 долара.

Булмър напусна работа, за да сложи край на кризата, заявявайки, че винаги е смятал, че “човек трябва да си изработи цялата работа за пълна заплата”.

Ръководителите на мината, която е държавна, казват, че въпросът трябва да бъде оставен на профсъюзите.

Запитайте се какво ще стане с този младеж в бъдеще? Колко дълго ще запази своята почтеност и амбиция, ако знае, че заради тях ще го *накажат*, а не възнаградят? Ще продължи ли да упражнява способностите си, ако го понижават заради тях? Ето как страната губи най-добрите си хора.

Помните ли сцената в „Атлас изправи рамене”, когато Ханк Риърдън най-накрая решава да започне стачка? Последната капка, която му отваря очите, са думите на Джеймс Тагарт, че той, Риърдън, винаги ще намери начин да “прави нещо” – дори изправен пред най-иррационалните и невъзможни изисквания. Сравнете това със следния цитат от материал, излязъл на 28 декември 1959 г. – изявление на Майкъл Дж. Куил, водач на Профсъюза на транспортните работници, в което той коментира заплахата за транспортна стачка в града: “Мнозина смятат, че ние довеждаме нещата до ръба. Но става така, че всеки път, когато преди отивахме до извора, там вече имаше някой”.

В последните глави на „Атлас изправи рамене” аз описах ситуацията с работната ръка в страната така:

“Дайте ни хора!” Тази молба взе да пристига все по-гръмогласно на бюрото на Съвета по унифициране от всички краища на страната, опустошени от безработица, и нито молителите, нито съветът смееха да добавят опасните думи, подразбиращи се в този вик: “Дайте ни способни хора!” Имаше километрични опашки за работа като разсилни, зидаромазачи, портиери и келнери; а никой не кандидатстваше за постовете на директори и мениджъри, бригадири, инженери.

Статия от 29 юли 1963 г. в “Барънс” споменава ”...все по-недостигащата квалифицирана работна ръка, включително, както отбеляза д-р Артър Бърнс в своя неотдавнашна критика на официалната статистика за безработицата, “масов недостиг на учени, учители, инженери, лекари, медицински сестри, машинописки, стенографи, автомонтъори и телевизионни техници, шивачи и домашни прислужници.”

Помните ли разказа за катастрофалната жътва в Минесота, описана в „Атлас изправи рамене”? Небивала житна реколта гние край пътищата около препълнените силози заради липсата на товарни вагони, които по заповед на правителството са били изпратени да превозват соева реколта.

Следващият материал е от брой на “Чикаго Сън Таймс” от 2 ноември 1962 г.:

Ръководители на ферми и прекупвачи на зърно от Илинойс се събраха в четвъртък в опит да решат проблема с тежкия недостиг на товарни вагони, излагащ на опасност изобилната реколта в Средния запад...

Те бяха единодушни, че недостигът на вагони е станал “критичен”, и не очакваха подобрене поне до две седмици.

Някои оператори на силози показаха на събралите се фотографии на царевица, натрупана на земята близо до съоръженията, вече препълнени с царевица, която не може да бъде извозена...

За недостига на вагони вината бе хвърлена на прибирането на трите основни реколти – на царевица, соя и сорго – по едно и също време тази година. Освен това имаше силно движение при държавното зърно.

В „Атлас изправи рамене” Рагнар Данескьолд заклеява Робин Худ като конкретно възплащение на злото, което той иска да унищожи в ума на хората. “Той е човекът, станал символ на идеята, че не постигнатото, а нуждата е източник на правата, че не е необходимо да произвеждаме, а стига само да искаме, че спечеленото не ни принадлежи, но неспечеленото е наше.”

Така и няма да разбере дали Рагнар е послужил като вдъхновение за статия, заклеяваща Робин Худ, излязла миналата година в английското списание “Джъстис ъф дъ пийс енд локал гъвърнмънт ривю”, издание за право и полицейски дела. Повод за статията е възраждането на фестивала, посветен на Робин Худ.

Като отчитаме факта [се казва в статията], че подвизите на този легендарен герой се състоят предимно в ограбване на богатите под благовидния предлог да се дава на бедните, функция, която в модерните времена е поета от социалната държава, съмнително е дали един фестивал, посветен на Робин Худ, противоречи на обществената политика.

Но сега стигаме до съчинение, което бие всичко, описано в „Атлас изправи рамене”. Признавам, че не бих била способна да го измисля и че независимо колко ниско цена алтруистично-колективисткото мислене – наистина *много* ниско – не бих повярвала, че това е възможно. Това не е плод на художествена измислица. Това е *журналистически материал*, излязъл на 23 март 1964 г. на първата страница на “Ню Йорк Таймс”.

На всеки американец трябва да се гарантира адекватен доход като въпрос на право, независимо дали той работи, или не. За това призова днес група с тридесет и двама членове, наричаща се “Ad Нос комитет за трите революции”...

Трите революции, изброени в техния манифест, изпратен до президента Джонсън, са “революцията в кибернетиката”, “революцията в оръжията”, и “революцията в човешките права”.

“Фундаменталният проблем, поставен от революцията в кибернетиката в Съединените щати, е, че тя прави невалидни общите механизми, използвани досега за укрепване на *правата на хората като потребители*” - казва комитетът.

“До днес - продължават те - икономическите ресурси са се разпределяли на основата на приноса за производството, като *машините и хората са се конкурирали за заетост на донякъде равна нога*. В развиващата се кибернетизирана система потенциално неограниченото производство може да се постигне чрез системи от машини, които ще изискват съвсем ограничено сътрудничество от страна на човека.

Продължаването на връзката доход-чрез-работа като единственият основен механизъм за разпределяне на ефективно търсене – *за даване на правото да се консумира* – сега действа като главна спирачка пред почти неограничения капацитет на една кибернетизирана система за производство.”

Комитетът настоява връзката да се наруши посредством “абсолютен ангажимент” от страна на обществото да предостави чрез съответните си законодателни и изпълнителни институции “на всеки индивид и всяко семейство *адекватен доход като въпрос на право*” [Курсивът е мой. - А. Р.]

А кой да го предостави? Без отговор.

Човек би очаквал подобна прокламация да се обнародва от групичка провинциални ексцентрици, загубили връзка с реалността и лишени от каквито и да било познания по икономика. Или пък група подстрекатели на безредици, целящи да подтикнат най-ниските слоеве от населението към насилие срещу всяка търговска кантора, която държи компютър, и така ги лишава от тяхното “право да потребяват”.

Но случаят не е такъв.

Тази прокламация е обнародвана от група професори, икономисти, преподаватели, писатели и други “интелектуалци”. Тревожно е – като симптом за настоящото състояние на нашата култура, че тя се радва на засилен медиен интерес, и че наглед цивилизовани хора проявяват желание да я възприемат като влизаща в рамките на цивилизованата дискусия.

Каква е днешната културна атмосфера? Вижте дали следното описание ѝ подхожда. Цитирам „Атлас изправи рамене” - абзац, в който става дума за засилващи се бедствия и катастрофи:

Вестниците мълчаха за това. В уводните статии продължаваше да се говори за себеотрицанието като пътя към бъдещ прогрес, за саможертвата като морален императив, за алчността като враг, за любовта като решение – техните изгъркани фрази бяха противно сладникави като миризмата на етер в болница.

Из страната плъзнаха слухове, прошепнати в скептичен ужас – ала въпреки това хората четяха вестниците и действаха така, сякаш вярваха на прочетеното, съревновавайки се помежду си кой ще остане най-сляп и ням, преструвайки се, че не знаят това, което знаеха, мъчейки се да повярват, че неназованото е несъществуващо. Все едно изригваше вулкан, но хората в подножието на планината не обръщаха внимание на внезапните цепнатини, на черния пушек, на врящите струйки, и продължаваха да вярват, че единствената опасност за тях е да признаят действителното съществуване на тези знаци.

Говоря за това пред вас днес не за да се хваля или да ви внуша, че притежавам някаква мистична пророческа дарба, а за да демонстрирам точно обратното: че тази дарба *не е* мистична. Противно на преобладаващите възгледи на днешните набедени учени, историята *не е* непонятен хаос, ръководен от случайността и прищявката. Историческите тенденции *могат* да се прогнозираат и променят; хората *не са* безпомощни, слепи, обречени същества, докарани до унищожение от неразбираеми сили, неподвластни на контрол от тяхна страна.

Съществува само една сила, която предопределя хода на историята, така както предопределя хода на всеки индивидуален живот: силата на рационалната способност на човека – *силата на идеите*. Ако знаете убежденията на даден човек, можете да прогнозируете неговите действия. Ако разбирате господстващата философия на едно общество, можете да прогнозируете пътя му. Но убежденията и философията са въпроси, за които човек може да прави избор.

Няма фаталистична, предопределена историческа необходимост. „Атлас изправи рамене” не е пророчество за неизбежното ни унищожение, а манифест за силата ни да го избегнем, ако решим да променим своя курс.

Именно философията на оста мистицизъм-алтруизъм-колективизъм ни е довела до днешното състояние и ни води към край, същият като края на обществото, описано в „Атлас изправи рамене”. Единствено философията на оста разум-индивидуализъм-капитализъм може да ни спаси, и вместо това да ни отведе до Атлантида, представена на последните две страници от романа.

Тъй като хората имат свободна воля, никой не може да прогнозира със сигурност изхода от някакъв *идеологически* конфликт, нито колко дълго ще трае този конфликт. Твърде рано е да се каже какъв избор ще направи тази страна. Мога само да кажа, че ако част от целта на „Атлас изправи рамене” е да не стане пророчески роман, има много, много знаци, които сочат, че той успешно изпълнява целта си.

(*Послелис*. Около година след като бе написана тази статия, се случи събитие, което си струва да бъде споменато тук.

В последната глава на „Атлас изправи рамене”, която описва краха на колективистичното управление, има следния абзац:

Самолетът беше над върховете на небостъргачите, когато внезапно, рязко градът изчезна от лицето на земята, сякаш тя се бе разтворила, за да го погълне. Отне им миг да осъзнаят, че паниката е стигнала до електроцентралите, и че светлините на Ню Йорк са угаснали.

На 9 ноември 1965 г. светлините на Ню Йорк и на цялото Източно крайбрежие угаснаха. Ситуацията не беше съвсем аналогична на тази в моя роман, но много читатели видяха символичното значение на събитието. Ето цитати от някои от писмата и телеграмите, които получих през следващите няколко дни.

Телеграма от Остин, Тексас, подписана от няколко души: “А уж бяхте казали, че романът не е пророчество.”

Телеграма от Мариън, Уисконсин: “Джон Голт съществува.”

От писмо от Индианаполис: “Но дори не беше нужна паника, нали, г-це Ранд? Стигаше само добрата стара безотговорност и некадърност. Повредите по влаковете [и т. н.] ни накараха да тържествуваме, но от това сбъднато пророчество също ни побиват тръпки.”

Бележка от Дъндий, Шотландия: “Не можех да не се сетя за вашата книга „Атлас изправи рамене”, когато видях по телевизията Ню Йорк с угасени светлини – на екрана черните каньони на сградите и в ниското фаровете на колите, които търсят път навън.”

От Мемфис, Тенеси (пощенска картичка, препратена ми от читател, чиято майка я е пратила на него): “Просто трябва да споделя това: Миналата вечер по време на спирането на тока по крайбрежието [една приятелка] звънна да пита дали си тук. Не, отвърнах аз, а тя каза: “Жалко, исках да го питам дали Атлас е не отпуснал рамене!”

Бележка от Чикаго: “Очаквахме единственото разумно обяснение за “затъмнението” от 9 ноември 1965 г. “Говори Джон Голт”.)